

SOCIJALNA PROBLEMATIKA CRKVE NA PRAGU TREĆEG TISUĆLJEĆA

Stjepan BALOBAN, Zagreb

Sažetak

Veoma teška socijalna situacija u svijetu postavlja pred Crkvu dva važna pitanja: 1. u kojoj mjeri socijalna problematika utječe na poslanje Crkve u suvremenom svijetu i 2. koje su zadatke Katoličke Crkve na socijalnom polju na pragu trećeg tisućljeća? Polazeći od tih pitanja autor u prvom dijelu članka ukazuje na utemeljenost socijalnog usmjerenja Crkve. To je zadaća koju kršćani i Crkva baštine od Isusa Krista. On ih poziva da se zauzimaju za konkretnog čovjeka. Dostojanstvo tog konkretnog čovjeka je ugroženo različitim procesima u društvu koji uzrokuju socijalne probleme. Posebna pozornost se posvećuje krizi socijalne države.

U drugom dijelu članka autor najprije ukazuje na pozitivne pojave koje ohrabruju. Posebna važnost se pridaje odgoju za socijalnost. Traži se konkretniji angažman kršćana u ostvarenju socijalne pravde i solidarnosti.

Situaciji u Hrvatskoj je posvećen posljednji odsjek: »Crkva u Hrvatskoj pred odgovornom zadaćom«. Nakon naglog porasta zanimanja za socijalno učenje Crkve u Hrvatskoj poslije 1990. godine, čini se da to zanimanje slabi. Uzroke takvog stanja autor vidi u činjenici da se u Crkvi (počevši od najviših službenika, teologa, pastoralnih djelatnika i vjernika laika) još uvijek ne pridaje potrebna važnost upoznavanju i širenju socijalnog učenja Crkve. U ovom članku se pokazuje da je socijalno usmjerenje i odgoj za socijalnost imperativ pastoralnog djelovanja Crkve u novim društvenim okolnostima u Hrvatskoj.

Ključne riječi: socijalna problematika, »novo siromaštvo«, kriza zakonitosti (legalnosti), solidarnost, odgoj za socijalnost, socijalni nauk Crkve.

0. Uvod

Pri kraju 20. stoljeća, koje je započelo velikim očekivanjima, proživjelo dva svjetska rata, a ubrzo nakon 2. svjetskog rata bilo ispunjeno nadama u brzi i nagli razvoj čovječanstva, socijalna situacija je veoma teška, a u nekim dijelovima svijeta i zabrinjavajuća. Umjesto očekivanih plodova napretka za sve, redaju se konferencije i sastanci relevantnih svjetskih institucija i organizacija koje upozoravaju na porast siromaštva, nezaposlenih i marginaliziranih ne samo u zemljama tzv. trećeg svijeta već i u razvijenim zemljama na Zapadu. U Europi se sve više govo-

ri o »novom siromaštvu« i o tome da nastaje raslojavanje u društvu koje poprima oblik tzv. »dvotrecinskog društva«. Dodajmo tome da je Organizacija UN-a držala potrebnim 1996. godinu proglasiti godinom borbe protiv gladi u svijetu. Sve to na pragu trećeg tisućljeća. Razumljivo je stoga što socijalna problematika zauzima sve značajnije mjesto u svijetu općenito. Budući da je to tematika na koju je suvremeni čovjek posebno osjetljiv, njome se u novije vrijeme žele baviti svi važniji društveni čimbenici kako u svijetu tako i u novom hrvatskom društvu. Kod nas u Hrvatskoj to postaje jednom od najvažnijih tema i zbog problema tranzicije u kojoj se nalazi hrvatsko društvo. To postaje na neki način konkurentna tema kojom, posebno političke stranke, žele zadobiti naklonost ljudi.

U takvoj situaciji pred Crkvu se postavljaju dva važna pitanja: 1. u kojoj mjeri socijalna problematika utječe na poslanje Crkve u tim novim društvenim okolnostima; 2. što se od kršćana i općenito Katoličke Crkve očekuje u odnosu na takvu socijalnu situaciju ili koje su zadaće Crkve na socijalnom polju na pragu trećeg tisućljeća?

Prema papi Ivanu Pavlu II. Crkva mora u pripremi za Veliki jubilej 2000. godine ispitati svoju savjest pod raznim vidovima. U ispitu savjesti za sadašnje vrijeme Papa ukazuje na suodgovornost kršćana u teškim oblicima nepravde i socijalne emarginacije¹.

Socijalna problematika se ne može ograničiti samo na suosjećanje i na vanjsku materijalnu pomoć gladnima i siromašnima, tj. na kršćanski karitas. Pojam socijalna problematika u društvenom nauku Crkve obuhvaća svu onu problematiku koja je vezana uz zaštitu dostojanstva čovjeka na raznim područjima života: u obitelji, na radnom mjestu, u javnom i u privatnom životu. Crkva se ne bavi socijalnom tematikom da bi se »svidjela« današnjem čovjeku ili da bi ga »privukla« u svoje redove. Socijalni vid je sastavni dio njezina poslanja, osobito njezine evangelizacije kako to izričito ističe papa Ivan Pavao II.² U središtu zanimanja Crkve je uvijek čovjek i to čovjek sa svojim konkretnim radostima i nadama, žalostima i tjeskobama kako je to znakovito izrekao Drugi vatikanski sabor³.

¹ U ispitu savjesti, koji Crkva treba učiniti u odnosu na prošlost, Papa poziva na pokajanje kršćana za ono što su činili netolerancijom i nasiljem u služnju istini, usp. IVAN PAVAO II, *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća*, Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000, KS dokumenti 101, Zagreb 1994., br. 35–36, str. 42–44. Dokument se dalje citira skraćenicom TMA.

² Usp. IVAN PAVAO II, *Stota godina. Centesimus annus*, Koncil 5, KS, Zagreb 1991., br. 5, str. 11 i br. 54, str. 63. gdje Papa naglašava da socijalni nauk Crkve posjeduje vrijednost instrumenta evangelizacije. U daljnjem navođenju dokumenta upotrebljava se skraćeniica CA.

³ Usp. *Pastoralna konstitucija »Gaudium et spes« o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: II. VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*. Latinski i hrvatski, KS, Zagreb 1970., br. 1, str. 621. Dokument se dalje citira ubičajenom skraćenicom GS.

1. U Isusu Kristu Bog traži čovjeka

Sveto pismo priopćuje da Bog od početka povijesti govori čovjeku, traži čovjeka i zauzima se za život dostojan čovjeka. Ta socijalna dimenzija je trajno prisutna u povijesti spasenja. Kao jedan od izvanjskih znakova Božjeg zauzimanja za svakog čovjeka u Starom zavjetu jesu ustanove »subotnje godine« i »jubilarne godine« u židovskom narodu. To je običaj Jubileja, koji započinje u Starom zavjetu, a puni smisao zadobiva u mesijanskom poslanju Kristovu⁴.

Kao vrijeme posebno posvećeno Bogu Jubilej je u Starom zavjetu imao određene propise koji su štitili čovjeka. U »subotnjoj godini«, koja je prema Mojsijevu Zakonu bila svake sedme godine, ostavljalo se zemlji da počiva, a oslobađali su se robovi. Zakon je predviđao oprost svih dugova prema preciznim propisima. U »jubilarnoj godini«, koja je padala svake pedesete godine, osim onih propisa koji su vrijedili za »subotnju godinu«, najznačajnija posljedica te godine bila je oslobađanje svih stanovnika potrebnih slobode i svaki je Izraelac postao vlasnik svoje zemlje, ako ju je eventualno prodao ili izgubio pavši u ropstvo⁵.

Socijalna komponenta jubilarne godine sadržana je u slijedećim elementima: ta godina je morala povratiti jednakost dajući nove perspektive obiteljima koje su izgubile svoje vlasništvo ili čak osobnu slobodu; bogataša je trajno podsjećala da će doći vrijeme u kojem će i robovi moći obraniti svoja prava; dobra koja su ljudi posjedovali trebala su se držati dobrima čitavog čovječanstva, jer je Bog Gospodar a čovjek koji nešto posjeduje bio je samo upravitelj⁶.

Tumačeći u dokumentu »Tertio millennio adveniente« jubilarnu godinu, Papa kaže da su propisi jubilarne godine ostali više kao idealna perspektiva, tj. više nada nego konkretno ostvarenje. Ipak, u pravnim propisima sadržanim u Mojsijevom Zakonu »ocrtava se određen *socijalni nauk*, koji će se zatim jasnije razvijati

⁴ Isus, koji ostvaruje »godinu milosti Gospodnje«, tj. Jubilej, je onaj koji naviješta Radosnu vijest siromasima te donosi slobodu onima koji je nemaju (usp. Mt 11,4–5; Lk 7,22). Isusove riječi i djela tako »postaju ispunjenje čitave tradicije Jubileja Staroga zavjeta«, TMA, br. 12, str. 18. U Apostolskom pismu »Nadolaskom trećeg tisućljeća« upravo je običaj Jubileja u Starom zavjetu važna točka za razmišljanje o pripremi za proslavu 2000. godine.

⁵ Usp. TMA, br. 12, str. 18–19. Izraelac nije mogao »biti lišen zemlje na definitivni način, jer je ona pripadala Bogu, niti su Izraelci mogli ostati zauvijek u stanju ropstva, budući da ih je Bog 'iskupio' sebi kao isključivo vlasništvo, oslobodivši ih iz egipatskog ropstva«, *isto*, br. 12, str. 19.

⁶ Pretpostavke za takvo mišljenje bile su teološke naravi, povezane s teologijom stvaranja. Postojalo je opće uvjerenje da samo Bogu kao Stvoritelju pripada uzvišena vlast (*dominium altum*), gospodstvo nad stvorenjima a posebno nad zemljom (usp. Lev 25,23). Bog je zemlju darovao svima, a prema izraelskom zakonu pravda se sastojala u zaštiti slabijih (Ps 72,12–13), usp. *isto*, br. 13, str. 19–21.

polazeći od Novoga zavjeta⁷. Jubilarna je godina trajno podsjećala na povratak društvene pravde. U tom smislu, papa Ivan Pavao II. zaključuje da »u tradiciji jubilarne godine svoje korijene ima društveni nauk Crkve«⁸. Jedna od glavnih misli, u uistinu bogatom socijalnom učenju pape Ivana Pavla II., jest ona izrečena već u početku njegova pontifikata koja povezuje Isusa Krista, Crkvu i čovjeka. Krist je poglaviti put Crkve⁹, koji vodi k Ocu i do svakog čovjeka. Na tom putu, na kojem se Krist sjedinio sa svakim čovjekom, Crkva ima posebnu zadaću, tj. »ne može ostati neosjetljiva prema svemu onome što služi istinskom dobru čovjeka, kao što ne može ostati ravnodušna prema onome što ga ugrožava«¹⁰. To je čovjek u krugu svoje obitelji, u krugu društva, naroda ili države te u sklopu svega čovječanstva. K tom svakom čovjeku, najkonkretnijem i najstvarnijem je Crkva poslana od Isusa Krista. Taj »je čovjek prvi i osnovni put Crkve«¹¹. Upravo zbog toga što je svaki čovjek bez iznimke put poslanja i napora Crkve, ona »mora uvijek na nov način biti svjesna prilika u kojima taj čovjek živi«¹². Ta je tema još više proširena u enciklici »Centesimus annus«, u kojoj 6. poglavlje nosi naslov: Čovjek je put Crkve¹³. Stavljajući naglasak na socijalnu problematiku, Crkva ne želi steći neke privilegije ili nametnuti svoju koncepciju. Jedini joj je cilj briga i odgovornost za čovjeka, za konkretnog čovjeka kojega joj je povjerio Isus Krist. U čemu se Crkva razlikuje od svih onih drugih društvenih čimbenika koji se također brinu za čovjeka? U tome što socijalno djelovanje njezinih članova proizlazi iz vjere. U svjetlu vjere i crkvene predaje kršćanin razmišlja o složenoj zbilji ljudske egzistencije u društvu i na međunarodnoj razini. Stoga socijalni nauk Crkve »spada u teologiju i to posebno u moralnu teologiju«¹⁴. Socijalna problematika ne smije ostati u teoriji već mora biti uprisutnjena djelatnim svjedočenjem. Snagom evanđelja »monasi su tijekom stoljeća obrađivali zemlju, redovnici i redovnice osnivali bolnice i skloništa za siromašne, bratovštine, muževi i žene svih staleža zalagali su se u korist potrebitih i emarginiziranih«¹⁵.

⁷ Isto, br. 13, str. 19.

⁸ Isto, br. 13, str. 21.

⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis. Otkupitelj čovjeka*, u: SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE, M. VALKOVIĆ (uredio), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, KS, Koncil 3, Zagreb 1991., br. 13, str. 436.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, br. 14, str. 437.

¹² Isto, br. 14, str. 438.

¹³ Usp. CA, br. 53–62, str. 62–68.

¹⁴ IVAN PAVAO II., *Sollicitudo rei socialis. Socijalna skrb*, u: Socijalni dokumenti Crkve, M. VALKOVIĆ (uredio), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, KS, Koncil 3, Zagreb 1991., br. 41, str. 610. U daljnjem tekstu se upotrebljava skraćenica SRS.

¹⁵ CA, br. 57, str. 64.

Sve su to konkretna djela za konkretnog čovjeka. U kojoj mjeri barem dio od toga kršćani danas ostvaruju u hrvatskom društvu? Jesu li pojedini segmenti Crkve, posebno organizirane zajednice poput redovničkih, u potpunosti odgovorili na »kairós« koji se u novim društvenim okolnostima ukazao? Bilo bi lijepo i nadasve korisno kada bi u Hrvatskoj crkvene zajednice vodile domove, bolnice i škole namijenjene svima, a posebno socijalno ugroženima.

Jubilej 2000. godine, koji ima izrazito kristološko obilježje, je prikladno vrijeme za razmišljanje na tom području. Prema Svetom Ocu jedna od bitnih zadaća Crkve jest opcija za siromašne i emarginizirane, a svojstveni vid pripreme za slavljenje Jubileja jest zauzimanje za pravdu i mir u ovom našem svijetu. U duhu knjige Levitskog zakonika (Lev 25,8–28) kršćani će morati biti »glasonoše svih siromaha svijeta«¹⁶. U tom kontekstu Papa predlaže Jubilej kao prikladno vrijeme za razmišljanje o trajnom smanjenju, ako ne i potpunom oprostima međunarodnog duga. To je hvalevrijedna konkretna inicijativa za promicanje socijalne pravde.

2. Promjene u društvu su izazov za Crkvu

Više od 800 milijuna ljudi danas u svijetu trpi od gladi, od čega 200 milijuna djece umire. U trideset afričkih zemalja najmanje 30% stanovništva je neishranjeno. Posebno je zabrinjavajući podatak da u nekim dijelovima svijeta pri kraju 2. tisućljeća glad raste. Primjerice u Africi, južno od Sahare, od gladi je patilo 38% stanovništva 1969. godine, a 23 godine kasnije, 1992. godine patilo je od gladi 43% stanovništva¹⁷. Nakon Afrike glad je najviše rasprostranjena u Aziji, Južnoj i Srednjoj Americi. Siromaštvo se povećava i na Zapadu. 80-tih godina se u raspravama u Njemačkoj pojavljuje pojam »novo siromaštvo«. Riječ je o onim skupinama ljudi čija primanja nisu dovoljna za normalan život ili su ostali bez posla ili su kao penzioneri upućeni na socijalnu pomoć¹⁸. »Novo siromaštvo« ne upada na prvi pogled u oči. Ljudi mogu biti zaposleni ili kao nezaposleni primiti određenu pomoć. U stanovima takvih obitelji nalazi se vjerojatno i TV u boji,

¹⁶ TMA, br. 51, str. 58. Znakovito je za naše prilike da u odgovoru na božićnu čestitku nadbiskupa zagrebačkog kardinala Franje Kuharića Svetom Ocu, kardinal Sodano u Papino ime navodi istu misao iz dokumenta »Ususret trećem tisućljeću«, usp. Papino pismo kardinalu Franji Kuhariću, *Crkva se mora svrstati uz siromahe*, u: *Glas Koncila*, XXXVI (1997.), br. 4, str. 1.

¹⁷ To su podaci, koje su iznosili mediji za vrijeme održavanja »Svjetske konferencije na vrhu o problemu gladi u svijetu« (Rim, 13. do 17. studeni 1996.). Podaci se temelje na materijalima za tu Konferenciju, usp. M. VALKOVIĆ, *Glad, siromaštvo i socijalna pravda*, u: *Glas Koncila*, XXXV(1996.), br. 48, str. 8. Autor u više nastavaka u »Glasu Koncila« na zanimljiv i popularan način prikazuje suvremenu socijalnu problematiku.

¹⁸ Usp. A. RIEDLSPERGER, *Neue Armut braucht neue Solidarität*, u: *Theologisch-praktische Quartalschrift* 144(1996.), br. 3, str. 227–235. Autor donosi veoma zanimljiv opis »novog siromaštva« u Europi s posebnim osvrtom na Austriju.

hladnjak, stroj za pranje rublja, telefon, a možda posjeduju i auto. Oni ipak moraju štedjeti na svemu: na hrani, na novim stvarima koje bi trebali nabaviti, na odlasku na odmor, a možda i na školovanju svoje djece. Takvo »novo siromaštvo«, koje nije ograničeno na rubne slojeve društva već se proteže od pripadnika radničke klase do pripadnika srednjih slojeva, daje novu sliku tzv. »dvostrukog društva, tj. »70–20–10 društva« podijeljenog na tri dijela. U takvom društvu 70% stanovništva nije siromašno, 20% od vremena do vremena, a 10% je siromašno na dulje vrijeme¹⁹. »Novo siromaštvo« vodi socijalnim ograničenjima. Tako djeca iz siromašnih obitelji imaju manje šanse za višu izobrazbu. Na taj način se siromaštvo prenosi na buduće naraštaje.

Povećanje gladi u svijetu kao i porast »novog siromaštva« ulazi u sliku suvremenog društva o kojoj treba voditi računa kada se s pohvalama govori o napretku na raznim područjima života, osobito o perspektivama informacijskog društva.

2.1 Procesi u društvu koji uzrokuju socijalne probleme

Suvremeno sekularističko i pluralističko društvo mijenja se velikom brzinom. U pozadini tih promjena su određeni procesi i problemi²⁰ koji se na prvi pogled ne vide a većim ili manjim intenzitetom utječu na socijalne prilike u Europi i u svijetu. Jedan od glavnih problema jest odnos između slobode i gospodarskog poslovanja. Prema liberalističkom shvaćanju tržišno gospodarstvo traži apsolutnu slobodu poslovanja, tj. ako se želi efikasnost poslovanja treba poštivati zakone tržišta koji su puno puta u suprotnosti sa etičko-moralnim predodžbama o pravednosti i solidarnosti. Kao posljedica takvog poslovanja, ali i načina razmišljanja, pojavljuje se drugi problem. To je sve veća razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja u svijetu. Ako je krajem 60-ih godina našega stoljeća bilo nade u moguće smanjenje te razlike u korist nerazvijenih²¹, dva desetljeća kasnije pokazuje se da se situacija pogoršala²². U tom kontekstu treba valorizirati problematiku globalizacije i internacionalizacije gospodarstva i financijskog sustava. Ona s jedne strane, povezuje svijet, što je dobro. S druge strane, i taj proces ima svoje zakonitosti koje ne uvažavaju dovoljno posebnosti naroda, kultura, država i pojedinih krajeva svijeta. Inicijative i pritisci izvana oko regionalnog pristupa Hrvatske

¹⁹ Usp. isto, bilj. 4. Vgl. *Stephan Leibfried, Lutz Leisering u.a., Zeit der Armen*, Frankfurt 1995.

²⁰ Usp. L. LORENZETTI, *Nuovi problemi sociali*, u: *Rivista di teologia morale*, XXVI (1994.), br. 103(3), str. 353–357. Autor donosi neke socijalne probleme koji utječu na promjenu društva.

²¹ Usp. PAPA PAVAO VI, *Populorum progressio. Enciklika o razvitku naroda*, u: SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE, M. VALKOVIĆ (uredio), *Sto godina...*, str. 314–349.

²² Usp. SRS, br. 5–26, str. 580–593.

u europske integracije (plan Europske Unije i Američka inicijativa »SECI«) pokazuju sve slabosti i opasnosti globalizacije za male države i narode.

Problem odnosa prava i dužnosti u modernom društvu sve je aktualniji. Dok se puno govori o pravima pojedinca, skupina i naroda, zapostavlja se govor o dužnostima istih. Jedno društvo prava ne može egzistirati, ako se uz zakonito traženje prava ne prihvate i poštuju dužnosti, tj. ako tereti društva nisu prema pravednosti raspoređeni na sve čimbenike. U probleme koji pridonose promjeni društva ubrajaju se i odnos morala i prava, te odnos prema poštivanju legalnosti (zakonitosti). Pod tim vidom se pojavljuje niz pitanja vezanih uz donošenje i poštivanje civilnih zakona u odnosu na sve kompliciranije životne prilike suvremenog čovjeka prouzrokovane naglim razvojem znanosti i tehnike, koji nije uvijek na korist samom čovjeku. Od zakonodavca se traži da se odredi prema novoj situaciji u odnosu na bračni i obiteljski život (npr. izvanbračne zajednice...), pobačaj, genetsku manipulaciju, eutanaziju... U zapadnoj demokraciji u procesu donošenja zakona često je glavni kriterij većina« a ne kriterij »objektivnog dobra i zla«.

U svijetu se sve veća pozornost posvećuje zabrinjavajućem padu osjećaja za poštivanje zakona, govori se o »pomračenju zakonitosti«²³. Kriza zakonitosti (legalnosti) očituje se i kod nas u različitim oblicima: često se posluje »mimo« zakona; budući da je netko »moćan« može si dopustiti nepoštivanje važećih zakona; ne poštuju se zakonski rokovi plaćanja; gospodarski kriminal; treba ukazati na opasnost organiziranog kriminala (posebno u raspačavanju droge...). Kriza zakonitosti se očituje posebno u tome ako krivci nisu pronađeni i kažnjeni, a broj žrtava se povećava. Opasan znak krize zakonitosti je kada se na vani živi kao da se ništa ne događa, premda se postupa protivno zakonu.

Svi ovdje spomenuti, ali i neki drugi ne spomenuti procesi i problemi imaju posebno loše posljedice u odnosu na socijalnu pravednost, solidarnost i općenito socijalni položaj suvremenog čovjeka.

2.2. Kriza socijalne države

Posljednjih godina u Hrvatskoj se puno spominje pojam »socijalna država«. Taj pojam je ušao u javnost kao magična riječ na osnovu koje se traže određena prava ili kojom se mogu riješiti svi problemi. Ustav Republike Hrvatske u prvom

²³ Ta je tema posebno aktualna u Italiji početkom 90-ih godina našega stoljeća, a povezana je sa velikom krizom u talijanskom društvu. Opadanje osjećaja za moralnost i zakonitost (legalnost) u savjestima i ponašanju ljudi je jedan od čimbenika nepravde i sukoba u društvu, polazna je misao Izjave Komisije »Justitia et pax« Talijanske biskupske konferencije od 4. 10. 1991. godine. Usp. CEI– COMMISSIONE ECCLESIALE »GIUSTIZIA E PACE«, *Educare alla legalità*, u: *Il Regno. Documenti*, XXXVI (1991.), br. 21, str. 681–688. Usp. također: *FORUM: Legalità/Moralità*, u: *Rivista di teologia morale*, XXIV (1992.), br. 95(3), str. 279–316.

članku načelno utvrđuje da je Hrvatska demokratska i socijalna država, a to se načelo kasnije razrađuje u člancima 48–69, koji jamče gospodarska, socijalna i kulturna prava²⁴. Potrebno je u hrvatskoj javnosti više raspravljati o sadržaju pojma »socijalna država« kako bi se izbjegle nejasnoće a društveni procesi mogli usmjeriti u željenom cilju na opće dobro svih. O čemu se zapravo radi?

Početak socijalne države u kontinentalnoj Europi vezuje se uz socijalne zakone koje je kao prva zemlja pod kancelarom Bismarckom donijela Njemačka. To su zakoni o: zdravstvenom osiguranju 1883. godine; za slučaj nesreće na poslu 1884. godine, te mirovinsko osiguranje 1889. godine²⁵. Središnji element socijalne države je socijalno osiguranje²⁶.

1945. godina uzima se kao prijelomna godina u razvoju socijalne države²⁷. U socijalističkim zemljama nakon 2. svjetskog rata razvija se specifična socijalna politika kao važan dio socijalističkog ideološkog projekta društva, koja je u praksi imala određene prednosti u odnosu na sveukupno stanovništvo, ali nije bila usklađena sa gospodarskim razvojem te je negativno utjecala na gospodarski razvoj²⁸.

Na Zapadu se nakon 2. svjetskog rata, osobito u anglosaksonskim zemljama, razvija »država blagostanja«²⁹.

Iako su u novije vrijeme razlike između socijalne države i države blagostanja sve manje, one ipak postoje. Temeljna razlika je u tipu gospodarstva. Socijalna država se temelji na socijalno tržišnom gospodarstvu. Država blagostanja »osnovana je na neoliberalno-tržišnom gospodarstvu i nastoji kroz što slobodnije tržište, osobito slobodnu trgovinu, ostvariti što veće bogatstvo i blagostanje... Zbog

²⁴ Usp. USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, u: *Narodne novine*, XLVI (1990.), br. 56, str. 1236 do 1248.

²⁵ Kvalitetan i iscrpan prikaz o problematici socijalne države donosi *Revija za socijalnu politiku*, 3(1996.), br. 3–4. Za našu temu posebno su interesantni slijedeći članci: E. PUSIĆ, *Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države*, str. 201–216; M. VALKOVIĆ, *Solidarnost i pravda kao temelj socijalne države*, str. 217–238; A. RAVNIĆ, *Socijalna država i država blagostanja*, str. 239–249; V. PULJIZ, *Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske*, str. 272–284.

²⁶ Korijeni socijalne države »u socijalnom su osiguranju, u ideji da izvjesni opći rizici života u industrijskom i gradskom društvu – bolest, invalidnost, starost itd. – daju pravo na određena davanja, nezavisno od imovnog stanja, od individualne potrebitosti korisnika tih prava«, E. PUSIĆ, *isto*, str. 209.

²⁷ Usp. E. PUSIĆ, *isto*, str. 210.

²⁸ Više o tome u: V. PULJIZ, *isto*, str. 275–278.

²⁹ Pojam »Welfare State« (država blagostanja ili država dobrobiti), nastao je 40-ih godina u svezi sa britanskom socijalnom reformom utemeljenom na izvještaju lorda W. Beveridgea iz 1942. godine, usp. *isto*, str. 274. Zanimljivo je napomenuti da se izvorna socijalna država razvijala na osnovu njemačkog socijalnog zakonodavstva, a država blagostanja na osnovu britanskog socijalnog zakonodavstva.

neoliberalno-tržišnog pristupa gospodarstvu izgleda da je država blagostanja ekonomski djelotvornija od socijalne države, ali nedjelotvornija pri rješavanju socijalnih pitanja i problema³⁰. Prema tome socijalna je sigurnost veća u socijalnoj državi. No, zbog gospodarskih uvjetovanosti socijalne države u Europi postaju sve više države blagostanja. U tom procesu »smanjuje se socijalna sigurnost i uvode dopunski oblici privatnog osiguranja. Taj nazovimo socijalni neoliberalizam mogu si, u razmjernoj mjeri, priuštiti bogate, industrijski razvijene zemlje, ali ne sve zemlje u razvoju«³¹.

Od 70-ih godina našega stoljeća socijalna država je u zapadnim razvijenim zemljama u krizi. Ta kriza je prvenstveno posljedica gospodarskih čimbenika. Na gospodarske čimbenike utjecala je informatička revolucija, koja traži prilagodbu proizvodnih i radnih organizacija te automatizaciju i kompjutorizaciju, što vodi smanjenju radnih mjesta i povećanju nezaposlenosti. Osim toga, znanstveni i tehnološki napredak u medicini značajno je povećao troškove zdravstvene zaštite, kao i cijenu zdravstvenog osiguranja.

Suočena sa svim time socijalna država na Zapadu poduzima mjere stezanja i štednje. Socijalna država u Hrvatskoj nalazi se u puno težoj situaciji, jer se raspao sustav socijalne politike iz bivšeg komunističkog sustava, a još uvijek nije uspostavljen pravilan odnos između gospodarstva i socijalne politike. Za sve to je potrebno određeno vrijeme. Treba naglasiti da je za ustroj socijalne države u Hrvatskoj veoma bitan sustav socijalnog osiguranja. Na sustavu socijalnog osiguranja, najvećim dijelom, pada ili zaživi jedna socijalna država.

3. Potezi koji ohrabruju

Pogoršana socijalna situacija u svijetu postavlja niz važnih pitanja cjelokupnoj svjetskoj organizaciji, ali i Katoličkoj Crkvi, jer njezini članovi žive kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama svijeta. Polako raste svijest o tome da je potrebno poduzeti konkretne korake kako se razlike na štetu slabijih i siromašnijih ne bi još više povećavale.

3.1. Aktualnost skupova i izjava

U svijetu se na taj veoma zabrinjavajući razvoj društva zasada reagira konferencijama i skupovima različite vrste, koje donose izjave i upozorenja. Bilježimo dva veoma značajna skupa u organizaciji UN-a. To je »Svjetski sastanak na vrhu predsjednika država i vlada OUN-a o socijalnom razvoju«, održan u Kopenhage-

³⁰ A. RAVNIĆ, *isto*, str. 241.

³¹ *Isto*, str. 242.

nu od 6. do 12. ožujka 1995. godine. Na sastanku, na kojem je sudjelovalo 180 zemalja, donesena je »deklaracija« i zacrtan je »program za djelovanje«. Doneseno je 10 obveza kako bi se pospješio socijalni razvoj³².

Drugi značajan skup je »Svjetska konferencija na vrhu o problemu gladi u svijetu«, održana od 13. do 17. studenog 1996. godine u Rimu, uz sudjelovanje 194 delegacije raznih zemalja³³. Jedan i drugi skup Svjetske organizacije htjeli su svratiti pozornost svjetske zajednice i potaknuti na konkretne poteze u rješavanju socijalne politike u svijetu.

Katolička Crkva, koja u posljednjih sto godina konstantno razvija svoju socijalnu problematiku, već dulje vrijeme upozorava na pogoršanu socijalnu situaciju u svijetu. Osim poznatog i u svijetu općenito priznatog socijalnog zauzimanja pape Ivana Pavla II., ne samo u velikim socijalnim enciklikama, već i u drugim zgodama³⁴, pojavljuju se socijalni dokumenti nekih tijela rimske kurije. Veoma važan je dokument: »Glad u svijetu. Izazov za sve: solidarni razvoj« (24. 10. 1996.), Papinskog vijeća za socijalno djelovanje »Cor unum«³⁵.

Sve više se pojavljuju značajni socijalni dokumenti biskupskih konferencija (SAD-a, Brazila, Španjolske...), koje socijalno učenje Crkve primjenjuju na svoje konkretne prilike. Za naše prilike u Hrvatskoj držim korisnim ukazati na dokument Katoličkih biskupa Engleske i Walesa, te na više zanimljivih dokumenata Talijanske biskupske konferencije. U listopadu 1996. godine Katolički biskupi Engleske i Walesa objavili su dokument »Opće dobro i katolički društveni nauk«³⁶. To je prilično opširan dokument, objavljen prije političkih izbora na proljeće 1997. godine, a želi engleskoj javnosti u prvom dijelu prikazati glavne smjernice socijalnog učenja Katoličke Crkve. Drugi dio je primjena načela društvenog nauka Crkve na konkretnu britansku situaciju u politici, gospodarstvu, medijima,

³² Usp. ONU – VERTICE MONDIALE SULLO SVILUPPO SOCIALE, *Dichiarazione di Copenaghen*, u: *Il Regno. documenti*, XL (1995.), br. 9, str. 317–328. Hrvatsku delegaciju na sastanku je predvodio predsjednik Franjo Tuđman. Deklaracija, između ostalog traži, da se svi zauzmu u stvaranju gospodarskog, političkog, socijalnog i zakonskog okruženja u kojem će svi narodi postići socijalni razvoj (br. 1); traži se zauzimanje za eliminiranje gladi u svijetu, jer se radi o etičkom, socijalnom, političkom i gospodarskom imperativu (br. 2), itd.

³³ Konferencija je održana u sjedištu FAO – »Organizacije za prehranu i poljoprivredu«, u Rimu. Više o tome: M. VALKOVIĆ, *Glad, siromaštvo i socijalna pravda*, u: *Glas Koncila*, XXV (1996.), br. 48, str. 8.

³⁴ Kao primjer vidi 9 kraćih intervenata sa socijalnom problematikom u prvih šest mjeseci 1992. godine. Papa govori radnicima, poduzetnicima, diplomatskom zboru..., usp. *Il recente magistero sociale di Giovanni Paolo II, I semestre 1992.*, u: *La Società*, II (1992.), br. 3, str. 477–515.

³⁵ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO »COR UNUM« SULLA FAME NEL MONDO, *Lo sviluppo solidale*, u: *Il Regno. Documenti*, XLI (1996.), br. 19, str. 581–602.

³⁶ »The Common Good and the Catholic Church's Social Teaching«, vidi talijanski prijevod u: *Il Regno. Documenti*, XLII (1997.), br. 1, str. 34–50.

bioetici... Glavna ideja vodilja dokumenta je kritika neoliberalističkog gospodarskog modela koji bi mogao prouzročiti »opciju protiv siromašnih«.

Za hrvatsku društvenu i crkvenu situaciju posebno su zanimljivi neki socijalni dokumenti Talijanske biskupske konferencije. Od polovice 80-ih godina našega stoljeća među kršćanima u Italiji se iznova budi veliko zanimanje za socijalnu problematiku. Otvaraju se »Dijecezanske škole za oblikovanje društvene i političke odgovornosti«; pojedina društva vjernika laika shvatila su važnost socijalne komponente te su se uključila u organiziranje i vođenje tih škola, primjerice: Talijanska katolička akcija, Kršćansko udruženje talijanskih radnika, Udruženje za permanentno obrazovanje u društvenom nauku Crkve³⁷. Socijalna tematika dobiva sve više mjesta u časopisima, pokreću se novi časopisi³⁸. Na osnovu društvenog nauka Crkve razvija se unutar Katoličke Crkve u Italiji jedan socijalni pokret koji je bez sumnje pozitivan i imati će za budućnost talijanskog društva pozitivan učinak. Talijanska biskupska konferencija ide u korak sa tim socijalnim zbivanjima među katolicima objavljujući socijalne dokumente i koordinirajući rad različitih društava vjernika laika sa socijalnim usmjerenjem.

»Biskupska komisija za socijalne probleme i rad« pripremila je veoma važan dokument: »Evangelizirati socijalno. Orijentacije i upute za socijalni pastoral i rad«³⁹. Kao tijela Biskupske konferencije Italije veoma su aktivni »Komisija 'Justitia et pax'« i »Nacionalni ured za socijalne probleme i rad« koji koordinira na neki način rad »Dijecezanskih škola za oblikovanje društvene i političke odgovornosti«⁴⁰. Spominjemo dva važna dokumenta »Komisije 'Justitia et pax'«, koji su odgojnog karaktera. To je »Odgoj za legalnost« (1991. godine)⁴¹ i »Socijalna država i odgoj za socijalnost« (1995. godina)⁴².

Postoji velika opasnost da dokumenti socijalne naravi, bilo svjetovni bilo crkveni, ostanu jedino u teoriji raspravljani. Put od teorije do življene prakse na socijalnom području je obično dug i posut različitim zaprekama. Skupovi i izjave

³⁷ O tome postoji obilna literatura, usp. G. GAZZETTI, *Le scuole di formazione all'impegno sociale e politico. Un capitolo della pastorale CEI*, Bologna 1992.

³⁸ Usp. časopis »La Società«. *Studi, ricerche, documentazione sulla dottrina sociale della Chiesa*, god. I (1991.).

³⁹ Usp. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Evangelizzare il sociale. Orientamenti e direttive per la pastorale sociale e del lavoro* (22 novembre 1992.), u: *La Società III* (1993.), br. 1, str. 119–176.

⁴⁰ Vidi: *La Società V* (1995.), br. 4, str. 837 ss.

⁴¹ Usp. CEI – COMMISSIONE ECCLESIALE 'GIUSTIZIA E PACE', *Educare alla legalità* (4 ottobre 1991.), u: *Il Regno. Documenti*, XXXVI (1991.), br. 21, str. 681–688.

⁴² Usp. CEI–COMMISSIONE ECCLESIALE 'GIUSTIZIA E PACE', *Educare alla socialità*, u: *Il Regno. Documenti XL* (1995.), br. 11, str. 334–345.

o socijalnoj problematici ipak su jako potrebni, jer animiraju šire slojeve ljudi te tako stvaraju pogodnu klimu za moguće konkretne akcije.

3.2. Traži se konkretni angažman kršćana

Kada je riječ o konkretnom angažmanu kršćana i Crkve na socijalnom području taj se angažman u novije vrijeme sve više povezuje uz solidarnost i socijalnu pravdu. Jedan i drugi pojam snažno su prisutni u novijim socijalnim dokumentima Crkve. Izraz solidarnost pojavljuje se u 19. stoljeću na francuskom govornom području, a ubrzo je prihvaćen i u njemačkim katoličkim krugovima⁴³. U službenim socijalnim dokumentima Crkve pojavljuje se kasnije. Na načelo solidarnosti ukazuje u svojim socijalnim govorima papa Pio XII., a pojam susrećemo na 2. vatikanskom koncilu u »Gaudium et spes«⁴⁴. Papa Ivan Pavao II. daje pojmu solidarnosti značajno mjesto u enciklikama »Socijalna skrb« i »Stota godina«. U dokumentu »Socijalna skrb« načelo solidarnosti se pretvara u središnju poruku: »Opus solidaritatis pax – mir je plod solidarnosti«⁴⁵. Pojam socijalne pravde, koji u katoličku raspravu o pravdi uvodi u 19. stoljeću isusovac L. Tapparelli d'Azeglio (1793.–1862.)⁴⁶, prvi puta se u jednom službenom socijalnom dokumentu spominje u enciklici »Quadragesimo anno« (1931. godine)⁴⁷.

Konkretna primjena solidarnosti i socijalne pravde, nažalost, zaostaje za teoretskim postavkama, dijelom i zbog naslijeđenih navika i načina života. Solidarnost kao moralno i socijalno ponašanje, kao vrlina, tj. kao čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za dobro svih i svakoga⁴⁸ u konkretnom životu se susreće sa kršćanskim stavom »ljubavi prema bližnjemu«. Ljubav prema bližnjemu je za kršćane dugo vremena služila kao normirajući princip društvene jednakosti i pomoći. Ona se temeljila na kršćanskom gledanju prema kojemu pomoć postaje moralna zadaća kojoj odgovara neposredna zahvalnost. Naučavanjem o milostinji ponuđen je poznati religiozni način motivacije. Crkveni dužnosnici su motivirali ljude na takvu vrstu pomoći. Takav model je mogao funkcionirati do 19. stoljeća.

⁴³ Opširnije o pojmovima solidarnosti i socijalne pravde u: M. VALKOVIĆ, *Solidarnost i pravda kao temelj socijalne države*, u: *Revija za socijalnu politiku*, 3 (1996.), br. 3–4, str. 217–238.

⁴⁴ Na više mjesta i u različitim kontekstima se govori o solidarnosti. »Svijet tako živo osjeća jedinstvo i uzajamnu ovisnost pojedinaca u nužnoj solidarnosti«, GS, br. 4, str. 625. Vidi brojeve: 32, 57, 90.

⁴⁵ SRS, br. 39, str. 608.

⁴⁶ Usp. M. VALKOVIĆ, *Solidarnost i pravda kao temelj...*, str. 225.

⁴⁷ Usp. PAPA PIO XII, *Quadragesimo anno*, u: SOCIJALNI DOKUMENTI CRKVE, M. VALKOVIĆ (uredio), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, KS, Zagreb 1991., br. 58–59, str. 48–49.

⁴⁸ Usp. SRS, br. 38, str. 606.

Pokazalo se da su za rješavanje masovnog siromaštva proletarijata potrebni novi mehanizmi koji će težiti većoj društvenoj ravnopravnosti. »Socijalno pitanje« u 19. stoljeću nije se moglo riješiti pitanjem milostinje. Od tada se pojavljuje kao nova formula za socijalni angažman Crkve novi pojmovni par: ljubav i pravednost. Pravednost se u kasnijim desetljećima sve više proširuje na »socijalnu pravednost«, a »ljubav prema bližnjemu« u novije vrijeme sve više ustupa mjesto solidarnosti. Ipak, može li u konkretnom životu solidarnost bez »ljubavi prema bližnjemu« i obrnuto⁴⁹? Poslužimo se jednom pričom. »Kada su jednom miševi bili u velikoj opasnosti, obratili su se šišmiševima i apelirali su na solidarnost. Šišmiševi su se iscrpno posavjetovali i nakon toga odgovorili: žao nam je, ali vi morate uvidjeti da smo mi zapravo ptice. Neko vrijeme nakon toga bile su ptice u velikoj opasnosti. Obratile su se šišmiševima i molile za njihovu solidarnost. Šišmiševi su se iscrpno posavjetovali i tada odgovorili: žao nam je, ali vi morate uvidjeti da smo mi zapravo miševi⁵⁰. Ova priča ukazuje na središnju problematiku pojma solidarnost. Šišmiševi su bili ptice kada je trebalo pomoći miševima, a bili su miševi kada je trebalo iskazati solidarnost sapticama. Solidarnost ne može funkcionirati, ako ne postoji nešto zajedničko što jednu stranu povezuje s drugom. To zajedničko ujedno motivira uzajamnu pomoć. Solidarnost i »ljubav prema bližnjemu« upućene su jedna na drugu u konkretnom socijalnom angažmanu kršćana.

3.3. Odgoj za socijalnost

Živimo u vremenu u kojem stručne analize i opisi onoga što se dogodilo i događa imaju prednost pred vizijama i davanju konkretnih prijedloga za promjene na bolje. Današnji čovjek je veoma dobro svladao tehniku analiziranja i kritiziranja, ali je u njemu oslabio osjećaj za odgojnu komponentu koja je sastavni dio života. Jedna je od važnih zadaća Crkve u našem vremenu preko socijalnog učenja trajno raditi na odgoju za socijalnost na različitim područjima života, koji uključuje osjećaj za socijalne probleme i istodobno konkretne korake u njihovu rješavanju. Zadaća Crkve na tom području nije davati rješenja tehničkih problema, već poticati na razmišljanje, pospješiti raspravu, ponuditi moguće puteve formacije kako bi građani bili svjesni svojih prava i njima odgovarajućih dužnosti.

Na pragu trećeg tisućljeća kršćani se trebaju zauzeti za ostvarenje prave socijalne države. Ona pretpostavlja zajednički život ljudi koji se zasniva na tri temeljna načela koja su međusobno povezana. To su solidarnost, supsidijarnost i

⁴⁹ Ovaj dio se prikazuje prema: M. LEHNER, *Solidarität oder Naechstenliebe*, u: *Theologisch-praktische Quartalschrift* 144 (1996.), br. 3, str. 237–244.

⁵⁰ *Isto*, str. 241.

odgovornost. Današnji čovjek, koji sve više gubi osjećaj za socijalnost, mora se odgajati prema socijalnom⁵¹. Potrebno je stvarati autentičnu kulturu socijalnosti. U današnjem kompleksnom i podijeljenom društvu socijalnost bi morala postati ujedinjujući čimbenik. Za otvaranje čovjeka prema socijalnosti nije dovoljan osjećaj razumijevanja i suosjećanja prema drugome. Potrebno je ozbiljno moralno zauzimanje. Samo na principu reciprociteta, tj. darivanja sebe i prihvaćanja drugoga, može se razvijati autentična socijalnost. Odgoj za socijalnost pretpostavlja specifičan pedagoški put, koji obuhvaća različite etape čovjekovog razvoja. Specifična područja u kojima se razvija socijalnost jesu: obitelj, škola, župa, mediji...

Čovjek je biće »u odnosu«. Postojati znači težiti, ostvariti se, susresti se s drugim. Ta otvorenost prema drugome je mogućnost i zadatak. Potrebno je u čovjeku razvijati one kreposti ili vrline koje ga okreću prema drugome i drugima. Krepost je trajno stanje (habitus) duševnih sposobnosti koje daje postojanost u vršenju dobra. Postoje tako unutarnji stavovi koji nas okreću drugima. To su socijalne kreposti koje u ljudima razvijaju smisao za zajedništvo. Socijalne kreposti imaju izvor u ljubavi. Socijalne kreposti⁵² su više od altruizma, oblika dobre volje, civilnog suživota, pravila bontona. One su potreba osobe kao slike Božje i kršćanina kao učenika Kristova. Iako sve moralne kreposti imaju i socijalnu dimenziju, postoje određene kreposti koje na poseban način razvijaju socijalnost u čovjeku. To su: krepost uvažavanja, raspoloživosti za drugoga, razumijevanja, brige za drugoga; krepost dobrote, uljudnosti, ne-nasilja, blagosti, velikodušnosti, zahvalnosti, strpljivosti, tolerantnosti... Živjeti prema socijalnim krepostima znači širiti socijalnost u ovom našem vremenu velikih razlika u načinu mišljenja i življenja.

4. Crkva u Hrvatskoj pred odgovornom zadaćom

Socijalnu problematiku u Hrvatskoj važno je u trenutnoj situaciji promatrati pod dva vida: 1. zanimanje za socijalnu tematiku i 2. što se konkretno čini u oživotvorenju socijalnog učenja Crkve?

4.1. Zanimanje za socijalnu problematiku

Nakon povijesnog obrata u Hrvatskoj 1990. godine i nakon proslave 100. obljetnice »Rerum novarum« 1991. godine⁵³, u širim slojevima hrvatskog društva

⁵¹ Usp. CEI – COMMISSIONE ECCLESIALE »GIUSTIZIA E PACE«, *Educare alla socialità...*, str. 342–345.

⁵² Više o socijalnim krepostima, vidi: M. COZZOLI, *Virtù sociali*, u: CORSO DI MORALE, T. GOFFI–G. PIANA (edd.), *Koinonia*, 3, Brescia 1984., str. 5–149.

⁵³ Na dan stote obljetnice objavljivanja socijalne enciklike »Rerum Novarum«, pape Lava XIII., 15. svibnja 1991. godine održana je u organizaciji Katedre moralne teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u velikoj dvorani na Šalati, Voćarska 106, svečana akademija. Tom prigodom

raste zanimanje za socijalno učenje Katoličke Crkve. Slijedeći događaji utjecali su na porast tog zanimanja: objava enciklike »Centesimus annus« (1991. god.); Teološko-pastoralni tjedni o »Sto godina katoličkoga društvenog nauka 'Centesimus annus'« (1992. god.) i o »Ulozi i mjestu Crkve u novim društvenim okolnostima (1995. god.)⁵⁴; »Studijski dani« vjernika laika sa temom: Crkva demokracija, opće dobro u Hrvatskoj (Zagreb 1995. god.)⁵⁵. Ti događaji su pobudili velika očekivanja kako kod kršćana u Crkvi tako i općenito u društvu. Jedno vrijeme je bilo »moderno« u medijima pozivati se na društveni nauk Crkve i pisati o tome što socijalni nauk Crkve misli o gospodarstvu, politici, demokraciji...

Čini se da u posljednje vrijeme pada zanimanje za socijalno učenje Crkve! Što se dogodilo? Je li taj interes bio samo trenutna »moda«? Da li su ljudi previše očekivali od društvenog nauka Crkve ili je odgovornost na teolozima i općenito predstavnicima Crkve čija je uloga konkretizirati socijalno učenje opće Crkve u konkretnim prilikama u Hrvatskoj?

4.2. Što se konkretno čini?

Bitni uvjet za oživotvorenje socijalnog učenja Crkve u jednoj krajevnoj Crkvi i u jednom narodu jest u organiziranom upoznavanju i širenju glavnih misli i ideja. To se u drugim zemljama čini: pokretanjem časopisa, osnivanjem društava vjernika laika sa socijalnim usmjerenjem, izjavama i dokumentima pojedinih tijela biskupske konferencije kao što je primjerice »Justitia et pax« i u Italiji »Nationalni ured za socijalne probleme i rad«.

Teolozi doprinose na taj način da daju važno mjesto »društvenom nauku Crkve« u programu studija na teološkim učilištima, osnivaju znanstvene institute i održavaju znanstvene simpozije. Osim toga na razumljiv i popularan način pisanom riječju šire poruku socijalnog nauka Crkve⁵⁶.

Usprkos zanimanja javnosti i aktualnosti socijalne problematike, u Crkvi u Hrvatskoj se ne primjećuju veći pomaci u organiziranom upoznavanju i širenju

---

je dekan KBF-a najavio mogućnost osnivanja Katedre za društveni nauk na KBF-u. Tu ideju je pozdravio i podržao Veliki kancelar Fakulteta, zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Kuharić, usp. I.M., *Temelji humanog društva*, u: *Glas Koncila*, XXX (1991.), br. 21, 26. svibnja 1991., str. 1 i 3.

⁵⁴ Predavanja sa spomenutih Tjedana nalaze se u: *Bogoslovska smotra* LXII (1992.), br. 1–2 i *Bogoslovska smotra* LXV (1995.), br. 3–4.

⁵⁵ Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HBK, S. BALOBAN (uredio), *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj*, Zagreb 1995.

⁵⁶ Usp. seriju članka dr. M. Valkovića pod naslovom: *Glad, siromaštvo i socijalna pravda*, u »Glasu Koncila« XXXV (1996.), br. 48. i ss. Popularizaciji socijalnog učenja Crkve pridonose uvijek aktualne teme Bone Zvonimira Šagija u »Kani«, u rubrici »Pitanje sadašnjeg trenutka«.

socijalnog učenja Crkve. Već nekoliko godina dobronamjerni ljudi iz inozemstva, iz zemalja sa bogatom tradicijom socijalnog učenja Crkve, žele pomoći u organiziranju i širenju istog u Hrvatskoj. Kako kod nas ne nailaze na odgovarajuća tijela Biskupske konferencije ili društva vjernika laika s kojima bi mogli surađivati njihovi pokušaji, uz male iznimke⁵⁷, ne nailaze na adekvatno razumijevanje.

U listopadu 1996. godine je uspostavljen »Centar za proučavanje socijalnog nauka Crkve« pod okriljem Vijeća za laike HBK-e⁵⁸. Dobro je da je službeno uspostavljen Centar. Puno je važnije kada će taj Centar početi konkretno djelovati? Mi se u Hrvatskoj nalazimo u specifičnoj situaciji. 45 godina u jednopartijskom komunističkom sustavu ostavilo je velike posljedice i u odnosu na upoznavanje socijalnog učenja Crkve. Osobito su bili prikraćeni vjernici laici, koji nisu imali mogućnost izobrazbe u toj tematici. To je vidljivo danas kada u novim društvenim okolnostima imaju mogućnost djelovanja na tom području, ali je glavna zapreka nedovoljno poznavanje društvenog nauka Crkve. Jedna od najvažnijih zadaća naše Crkve na prijelazu u treće tisućljeće je omogućiti vjernicima laicima upoznavanje socijalnog učenja Crkve. To je ujedno za naše vrijeme evangeliziranje suvremenog čovjeka. Potrebno je stoga u Crkvi razvijati svijest o važnosti socijalne problematike počevši od najviših službenika Crkve, preko teologa, svećenika, redovnika i redovnica i nadalje svih vjernika laika. Biskupske konferencije pojedinih zemalja veoma su aktivne na tom području. Za očekivati je da će i HBK u pripremi za proslavu Velikog jubileja 2000. godine posebnu pozornost posvetiti upravo socijalnoj problematici u našem društvu i u našoj Crkvi.

Jedan od vanjskih znakova davanja važnosti socijalnom nauku Crkve u našoj teologiji bilo bi osnivanje katedre za društveni nauk Crkve na KBF-u⁵⁹, i davanje dovoljnog broja sati socijalnom učenju Crkve u nastavnim programima, osobito na različitim Institutima na kojima većim dijelom studiraju vjernici laici. Pastoralni djelatnici su na poseban način pozvani uključivati socijalno učenje Crkve u pastoralno djelovanje, jer »nova evangelizacija« koja je hitno potrebna modernom društvu, prema papi Ivanu Pavlu II., »mora ubrojiti u svoje bitne komponente naviještanje socijalnog nauka Crkve«⁶⁰.

⁵⁷ 1993. godine osnovan je u Opatiji »Pokret kršćanskih djelatnika« (PKD), vidi PRAVILA (STATUT), *Pokreta kršćanskih djelatnika (PKD)*, Opatija 1993.

11. listopada 1996. godine utemeljena je u Zagrebu »Hrvatska udruga katoličkih gospodarstvenika«, usp. *Utemeljena Hrvatska udruga katoličkih gospodarstvenika*, u: IKA, br. 42, 17. listopada 1996., str. 2.

⁵⁸ To se zbilo na jesenskom plenarnom zasjedanju HBK u Đakovu, 2.–4. 10. 1996. godine.

⁵⁹ Prva katedra društvenog nauka Crkve osnovana je pred više od 100 godina, 1893. godine u Münsteru, u Njemačkoj.

⁶⁰ CA, br. 5, str. 11.

5. Umjesto zaključka

Svakodnevna događanja u Hrvatskoj i u svijetu govore o važnosti socijalne problematike u životu suvremenog čovjeka. Kraj 20. stoljeća pokazuje da socijalna problematika postaje jedan od najvažnijih zadataka u kojem Crkva potvrđuje svoju uvjerljivost na prijelazu u treće tisućljeće. Predvodnik takvog shvaćanja je Sveti Otac Ivan Pavao II., čovjek koji je u svojoj teologiji o socijalnoj problematici uspio spajati iskustva Istoka i Zapada Europe, a imao je sluh i za događanja u drugim dijelovima svijeta.

Biskupske konferencije pojedinih zemalja veoma su aktivne na socijalnom području. Možemo reći da je za Katoličku Crkvu socijalna tematika jedno od najvažnijih usmjerenja u njezinu djelovanju na prijelazu u treće tisućljeće. Dokument »Nadolaskom trećeg tisućljeća« poziva Crkvu da ispita svoju savjest posebno u odnosu na siromašne i emarginizirane. Prema Svetom Ocu u ispit savjesti ulazi pitanje koliki među kršćanima »temeljito poznaju i dosljedno prakticiraju upute društvenog nauka Crkve«⁶¹. Katolička Crkva u Hrvatskoj treba također ispitati savjest u odnosu na socijalnu problematiku općenito i posebno u odnosu na adekvatno zauzimanje za organizirano proučavanje i širenje socijalnog učenja Crkve. Vjernici laici u Hrvatskoj s pravom očekuju poticaje i usmjerenje na tom području. Socijalna problematika Crkve nije »jedino« važna za budućnost kršćanstva i Crkve u Hrvatskoj. Ima i drugih važnih izazova i potreba trenutka. Ipak, socijalno usmjerenje i odgoj za socijalnost mogu sasvim sigurno biti put po kojem će se kršćani i Crkva iznova približavati suvremenom čovjeku u Hrvatskoj, koji je sve kritičniji na dosadašnje pastoralno djelovanje. Socijalna problematika je tako imperativ pastoralnog djelovanja Crkve u Hrvata u novim društvenim okolnostima.

Zusammenfassung

SOZIALE PROBLEMATIK DER KIRCHE AN DER SCHWELLE DES DRITTEN JAHRTAUSENDES

Aeusserst schwierige soziale Situation in der Welt stellt der Kirche zwei wichtigen Fragen: 1. in welchen Masse wird die Sendung der Kirche in zeitgenoessischer Welt von sozialer Problematik beeinflusst und 2. welche Aufgaben auf dem Sozialgebiet hat die katholische Kirche an der Schwelle des Dritten Jahrtausendes? Ausgehend von diesen

⁶¹ TMA, br. 36, str. 44.

Fragen, weist der Autor im ersten Teil des Aufsatzes auf die Grundlegung der sozialen Ausrichtung der Kirche hin. Es handelt sich um die Aufgabe, die die Christen und die Kirche von Christus erben. Von Ihm werden sie eingeladen, sich fuer den konkreten Menschen einzusetzen. Die Wuerde dieses konkreten Menschen ist durch verschiedenartige Prozesse, die in der Gesellschaft soziale Probleme verursachen, gefaehrdet. Besondere Aufmerksamkeit wird der Krise des Sozialstaates gewidmet.

Im zweiten Teil des Aufsatzes weist der Autor zuerst auf positive ermutigende Erscheinungen hin. Besondere Aufmerksamkeit wird der Erziehung fuer Sozialitaet gewidmet. Es wird ein konkreter Einsatz der Christen in der Realisierung von sozialer Gerechtigkeit und Solidaritaet gefordert.

Der Situation in der Kroatien ist der letzte Abschnitt gewidmet: »Kirche in Kroatien vor der verantwortlichen Aufgabe«. Nach dem raschen Aufstieg vom Interesse fuer Soziallehre der Kirche in Kroatien nach dem Jahr 1990, scheint es, dass dieses Interesse nachlaesst. Die Ursachen fuer eine solche Lage sieht Autor in der Tatsache, dass in der Kirche (angefangen von hoechsten Amtstraegern, Theologen, pastoralen Taetern und Laien) noch immer nicht notwendige Relevanz fuer Bekanntmachung und Verbreitung von der Soziallehre der Kirche beigelegt wird. In diesem Aufsatz wird aufgezeigt, dass die soziale Ausrichtung und Erziehung fuer Sozialitaet zum Imperativ des pastoralen Wirkens der Kirche in den neuen gesellschaftlichen Umstaenden in Kroatien wird.

Schlüsselworte: soziale Problematik, »neue Armut«, Krise der Gesetzlichkeit (Legality), Solidaritaet, Erziehung fuer Sozialitaet, Soziallehre der Kirche.